

Xalq hokimiyatchiligining konstitutsiyaviy asoslari

Muxamadiyev Xojiakbar Aslitdinovich

Rahmatova Nasiba Ixtiyorjon qizi

Norpo'latova Shaxzoda Alisher qizi

Qarshiboyeva O'g'iloy Ilxomjon qizi

Annotatsiya: *Hokimiyat ijtimoiy kategoriya (hodisa) bo'lib, kishilik jamiyatining barcha davrida (hatto davlat bo'lmagan davrda ham) mavjud bo'lgan. Hokimiyat doimiy ravishda ijtimoiy munosabatlarga, shaxsiy munosabatlarga ta'sir qilib kelgan. Ushbu maqola xalq hokimiyatchiligining konstitutsiyaviy asoslari va uning faoliyati haqida yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Respublika, Xalq, hokimiyat, qonun, konstitutsiya, davlat.*

Abstract: *Power is a social category (phenomenon) that has existed in all periods of human society (even in non-state periods). Power has always influenced social and personal relationships. This article describes the constitutional foundations of the people's government and its activities.*

Key words: *Republic, People, power, law, constitution, state.*

Hokimiyat boshqalarga nisbatan ustun turish, buning uchun kuchga ega bo'lish va boshqalarga nisbatan ta'sir qila olishdir. Agar hokimiyatga tushunish oson bo'lgan eng oddiy ta'rif beradigan bo'lsak, u ijtimoiy hodisa; kishilik jamiyatining barcha bosqichlarida mavjud bo'lgan va jamiyat rivojlanishi bilan rivojlanib borgan; hokimiyatning rivojlanishi jamiyat rivojiga yoki aksincha, jamiyat rivoji hokimiyatga ta'sir etgan; hokimiyat munosabatida ikki tomon: birinchisi - hokimiyat

subyekt yoki hokimiyat egasi, ikkinchi tomon - shu subyektga bo'ysunuvchi tomon bo'ladi; hokimiyat, albatta, kuchga ega bo'ladi. Umumlashtirib aytadigan bo'lsak, hokimiyat boshqalarga nisbatan huquqqa ega bo'lish, kuchga ega bo'lish va boshqalarga ta'sir qilishdir. Boshqalar deganda alohida shaxs yoki shaxslar, jamoa, oila, jamiyatni tushunish mumkin. Shuning uchun hokimiyatning turlari, ko'rinishi turli-tuman. Insonlar o'rtasidagi munosabatlarda hokimiyat ongga asoslanadi va u ongli hokimiyatdir. Ongga asoslanmagan, instinktga asoslangan hokimiyat ham bo'lishi mumkin: hayvonlar to'ldasida kuchli hayvon o'z ta'sirini boshqalarga o'tkazishi ham hokimiyatdir. Hozirgi kunda davlat mavjud bo'lgan davrda ham davlat hokimiyati bilan birga boshqa hokimiyatlar ham mavjud. Oilada oila boshlig'i hokimiyati, jamoat birlashmalaridagi hokimiyat, diniy tashkilotlaridagi hokimiyat va hokazolar. Ta'sir doirasiga qarab siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy hokimiyat bo'lishi mumkin. Bu yerda asosiy e'tiborni siyosiy hokimiyatga qaratamiz, chunki siyosiy hokimiyat davlat tomonidan amalga oshiriladi. Hokimiyat masalasi "Davlat va huquq nazariyasi" da kengroq o'rganiladi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining III bobi «Konstitutsiya va qonunning ustunligi» deb nomlanib, mazkur bob Konstitutsiyamizning Asosiy prinsiplar bo'limida joylashgan. Nazariyadan ma'lumki, prinsip deganda rahbariy qoidalar nazarda tutiladi. Agar Konstitutsiyaning boshqa bo'limlari o'rtasida qandaydir tushunmovchilik kelib chiqadigan bo'lsa, masala nazariyaga ko'ra asosiy prinsiplarga tayanilib hal qilinishi kerak. Shu ma'noda qonun ustuvorligining Asosiy prinsiplar bo'limida joylashtirilganligi mamlakatimizda mazkur prinsipga alohida ahamiyat berilganidan dalolatdir. Davlat hokimiyati o'z ifodasini, erkini majburiy ravishda qonun, farmon, qaror asosida hayotga tatbiq qiladi. Turli majburlov vositalaridan foydalanadi. Davlat hokimiyati faqat qonun asosida tashkil etilgan organlar tomonidan, qonunga asosan amalga oshiriladi. Davlat hokimiyati qonunchilik hokimiyati, ijro hokimiyati, sud hokimiyati orqali ijtimoiy hayotga tatbiq qilinadi. Davlat hokimiyati

yakka boshchilik: monarxiya, diktatura shaklida yoki kollegial (jamoal) asosda, yakka boshchilik asosda ish olib boruvchi, xalq tomonidan saylab qo'yilgan organlar tomonidan amalga oshiriladi. Davlat hokimiyati qo'llanish metodiga qarab hukmronlik, zo'ravonlik yoki demokratik ko'rinishga bo'linishi mumkin. O'zbekiston demokratik davlat bo'lganligi uchun davlat hokimiyati qonuniy asosda saylab qo'yilgan organlar: prezident, parlament, hukumat, sudlar, mahalliy davlat hokimiyati organlari va boshqa maxsus muassasalar (prokuratura) tomonidan amalga oshiriladi. Ular tomonidan amalga oshiriladigan barcha faoliyat xalq manfaatiga mos tushishi zarur. Amalga oshiriladigan kuch ishlatish va boshqa tazyiqlar ham xalq manfaati yo'lida bo'lishiga harakat qilinadi. O'zbekistonda davlat hokimiyati davlat mustaqilligini saqlash, inson huquqlarini himoya qilish, fuqarolar osoyishtaligini taminlash, xalqning farovon turmush tarzini yuksaltirish vazifasidan kelib chiqib, o'z faoliyati yo'nalishlarini belgilaydi va ishni tashkil etadi. Yuqoridagilarni umumlashtirib, davlat hokimiyati uchun xos quyidagi belgilarni ko'rsatish mumkin: Davlat hokimiyati boshqa hokimiyatlardan tasir doirasining kengligi bilan farq qiladi. Ya'ni, faqat davlat hokimiyatiga mamlakatning barcha hududida, barcha aholiga tasir qiladi. Davlat kutubxonasi hokimiyati mamlakat hududida yashayotgan chet el fuqarolari hamda fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga ham ta'sir qiladi. Davlat hokimiyati maxsus subyektlar, professionallar, davlat xizmatchilari tomonidan amalga oshiriladi. Davlat hokimiyati hamma uchun umumiy majburiy qoidalar yaratadi, ularni qo'llaydi va o'zi ham o'rnatilgan qoidalarga amal qiladi. Davlat hokimiyati majburlovda real kuchga tayanadi, jazo choralarini qo'llaydi. Davlat hokimiyati doimiy, uzluksiz amal qiladi. Davlat hokimiyati xalq irodasiga tayanadi. Davlat hokimiyatining manbai va davlat hokimiyatini amalga oshirish Hozirgi davrda jamiyat hayotini, fuqarolar tinchligi, farovonligini davlatsiz, hokimiyatsiz tasavvur qilish qiyin. Jamiyatning ma'lum bosqichida davlat yo'q bo'ladi, degan g'oyalar xomxayol ekanligi hozirgi kunda aniq bo'lib qoldi. Amalda

barcha davlatlar o'zini demokratik davlat deb hisoblaydi (diktatura, avtoritar davlat bo'lsa ham) va buni konstitutsiyalarida mustahkamlab qo'yishgan. O'zbekiston ham o'z taraqqiyotini demokratiya bilan bog'ladi va konstitutsiyada O'zbekistonning demokratik respublika ekanligi belgilab qo'yildi. Demokratiya atamasi turli m a'nolarda ishlatilsa ham, uning mag'zini "xalq hokimiyati" tushunchasi tashkil etadi. Demokratik davlat hokimiyat xalqqa tegishliligini bildiradi. Bunda hokimiyat nafaqat xalqqa tegishli, balki hokimiyatning o'zi xalqdan vujudga kelishi, uning yagona manbai xalq ekanligi bilan xarakterlanadi. O'zbekiston — demokratik davlat. Bu xalq hokimiyati amal qilishini bildiradi. Davlat siyosiy hokimiyatini amalga oshirar ekan, xalqdan vakolat oladi. Konstitutsiyaning "Xalq hokimiyatchiligi bobida: "Xalq davlat hokimiyatining birdan-bir manbaidir", — deb belgilangan (7-modda). kutubxonasi Demokratik jamiyat hisoblanuvchi O'zbekistonda hokimiyat xalqqa tegishli. Ana shu hokimiyat samarali ishlashi, undan barcha manfaatdor bo'lishi uchun u to'g 'ri tashkil qilinishi kerak. Xalq hokimiyatini to'g 'ri va samarali tashkil qilish vositalaridan eng samaralisi va sinovdan o'tgani hokimiyatni davlat hokimiyati orqali amalga oshirishdir. Chunki, davlat uzoq yillar davomida hokimiyatni amalga oshirish bilan shug'ullanadi va katta tajriba to'plagan. Bu faoliyatni yaxshiroq amalga oshirish maqsadida davlat faoliyati, tuzilishi takomillashtirilib boriladi. Xalq davlat hokimiyatini amalga oshiruvchi organ va mansabdor shaxslarni saylashda, tayinlashda bevosita yoki vakillari orqali ishtirok etadi. Ular xalq oldida mas'uliyatli hisoblanadi. Vakolatni xalqdan olgach, o'zlarining faoliyatini xalq manfaatlariga xizmat qilishga qaratadi. O'zbekistonda davlat faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga qaratilgan yo'l ham xalq hokimiyatini kuchaytirishga qaratilgandir. Xalqning xohish istagi davlat siyosatini belgilashda hal qiluvchi o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasida, barcha demokratik davlatlar singari, davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko'zlab va Respublika Konstitutsiyasi hamda uning asosida qabul

qilingan qonunlar vakolat bergan idoralar tomonidangina amalga oshiriladi (7-modda). Demak, birinchidan, davlat hokimiyati xalq manfaatlarini ko‘zlashi kerak, ikkinchidan, davlat hokimiyati konstitutsiya va maxsus qonunlar vakolat bergan organlar tomonidangina amalga oshiriladi. Konstitutsiya davlat hokimiyatining uch turdagi hokimiyat tarmoqlari: qonunchilik, ijro, sud organlari tomonidan amalga oshirilishini belgilagan. Asosiy qonunda davlat boshlig‘i - Prezident, qonunchilik hokimiyatini amalga oshiruvchi Oliy Majlis va uning palatalari vakolatlari belgilab qo‘yilgan. Konstitutsiyadan tashqari yana bir necha qonunlar mavjud bo‘lib, ularda davlat hokimiyatini amalga oshiruvchi organlar vakolatlari belgilangan, jumladan, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Senati to‘g‘risidagi”, “Sudlar to‘g‘risida”gi, “O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risida”gi, “Mahalliy davlat hokimiyati to‘g‘risida”gi qonunlarda. Bu Konstitutsiya asosida qabul qilingan qonunlarda tegishli hokimiyat organlarining vakolatlari, ularni amalga oshirish usul va vositalari, hokimiyatni amalga oshirish jarayonida bir-biri bilan munosabati. xalq oldidagi mas‘uliyati belgilab qo‘yilgan. Yuqoridagilarga e‘tibor bersak, eng oddiy xulosa shundan iborat bo‘ladiki, davlat hokimiyati xalq manfaatiga zid harakat qilmasligi va hokimiyatni qonun vakolat bermagan hech qanday organ amalga oshirmasligi kerak. Konstitutsiya qabul qilish vaqtida Prezidentimiz tomonidan aytilgan: “O‘zbekistonda davlat hokimiyatining birdatt-bir manbai xalq bo‘lib, davlat xalqning irodasini ifodalaydi, uning manfaatlariga xizmat qiladi”, — degan so‘zlar konstitutsiyada ham o‘z o‘rnini topdi va amalda ham namoyon bo‘lmoqda. Davlat hokimiyati faqat qonun vakolat bergan organlar tomonidan amalga oshirilishi demokratik huquqiy davlat shartlaridan biridir. Davlat hokimiyati jamiyat hayotiga kuchli ta‘sir qiluvchi vosita ekan, u ham turli ta‘sirlardan o‘zini himoya qilishi kerak. Bu, eng avvalo, boshqa qonunda belgilanmagan organlar va tartibda davlat hokimiyatini amalga oshirishga yo‘l qo‘ymasligi

bilan ta'minlanadi. Konstitutsiyamizning 7-moddasida: "Konstitutsiyada nazarda tutilmagan tartibda davlat hokimiyati vakolatlarini o'zlashtirish, hokimiyat idoralari faoliyatini to'xtatib qo'yish yoki tugatish, hokimiyatning yangi va muvoziy tarkiblarini tuzish Konstitutsiyaga xilof hisoblanadi va qonunga binoan javobgarlikka tortishga asos bo'ladi", deb belgilanib, bu masala huquqiy tomondan hal qilingan. Bu yerda bir necha harakat qonunsiz hisoblanib, taqiqlangan. Bular: birinchidan, davlat hokimiyati vakolatlarini o'zlashtirish. Bu degani bir hokimiyat organini boshqa hokimiyat organi vakolatini egallab olishi yoki boshqa tuzilmalar, jamoat birlashmalari tomonidan hokimiyat organlarining vakolatlarini egallab olishi nazarda tutilgan. Ikkinchidan, asossiz ravishda hokimiyat idoralari faoliyatini to'xtatib qo'yish yoki butunlay tugatish. Hokimiyat vakolatlarini o'zlashtirish, faoliyatini to'xtatish yoki tugatish, noqonuniy tuzilmalar tuzish og'ir oqibatlariga olib kelishi tufayli, ana shunday holatlarda qonunga binoan javobgarlikka tortishga asos bo'ladi. Bunday harakatlar uchun O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining "Hokimiyat, boshqaruv va jamoat birlashmalari organlarining faoliyat tartibiga qarshi jinoyatlar" deb nom langan beshinchi bo'limida jinoiy javobgarlik belgilangan.

REFERENCES

1. Nuriddinov E. O'zbekiston: eng yangi tarix. – T.: Asr, 2010. – 576 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan 2017-yil 7-fevralda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmon. Manba: www.lex.uz
3. Vatanimiz mustaqilligi – biz uchun kuch-qudrat va ilhom manbai, taraqqiyot va farovonlik asosi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan 2021- yil 31-avgustda so'zlangan ma'ruza. www.president.uz